

Sitasitikas Sass ja kirpvähike Kribu otsirännakul

ehk miks on meie
veekogud nii
reostunud

Tere, mu hea sõber!

Mina olen
Sitasitikas Sass.
Usun, et mõni teist
juba tunneb mind.
Aga kes ei tunne,
siis selline ma olen.

Tahan sulle jutustada ühe loo, mis minuga juhtus. See pani mind mõtlema, et maailm ei ole ainult selline, nagu ma seda oma mullamättalt näen.

Tavaliselt elan ma põllul või kompostihunnikus, kus on mõnus ja kodune. Olen selline vanamoodne ega armasta asja eest teist taga ringi kolamist ja rändamist. Ainult mõõdukad jalutuskäigud lähiümbruses, sellest piisab. Ikka seal, kus on omad piip ja prillid, on ühe sitasitika õige koht. Aga seekord läksid asjad teisiti. Ma pidin minema rändama.

Kõik sai alguse ühel natuke pilves ja natuke päikeselisel hommikul. Olin oma tavapärase virgutusjalutuskäigu ajal jõudnud väikese oja äärde, kus nägin üht kummalist olevust vees solberdamas ja midagi otsimas. Olen ma siin elanud mis ma olen – häid ja pikki eluaastaid -, aga sellist looma ei olnud mu silmad veel näinud. Tal olid pikad vuntsid ja rohkem jalgu kui mul, nii ei osanud ma neid esiti kokkugi lugeda.

Tervitasin teda energiliselt ja küsisin, et mida ta otsib. Võõras kohkus mu äkilisest ilmumisest ja sukeldus silmapilkselt. Veidi aja pärast julges ta oma silmad ja vuntsid taas veest välja pista ning ettevaatlikult mind jälgides vedas ta kõik oma seitse paari kentsakaid jalgu kaldapervele.

„Ma jäin oma kodust ilma ja otsin nüüd endale uut,“ teatas ta ohkega. Teadsin väga hästi, mis tähendab kodu kaotada, seepärast jäin kannatlikult tema lugu kuulama.

Väikese vee-eluka nimi oli Kirpvähike Kribu. Tema kodukoht oli pisike tore merelaht siit mitte väga kaugel, kus ta pere ja sõbrad juba pikka aega olid elanud. Ühest hetkest hakkasid nad märkama, et kõik ei ole nende kodus nii nagu peab. Nad avastasid, et lahes ei ole enam nii palju valgust kui varem, sest vesi ei paistnud hästi läbi. Ümberringi oli hakanud üha rohkem rohelisi niitpeeneid vetikaid kasvama ja nende vahelt läbi ujumine muutus aina keerulisemaks. Ja suviti, kui vesi oli soe, läks olukord eriti hulluks – tuli ette aegu, kus hingamine muutus üha vaevalisemaks ja tervis läks puhta kehvaks. Mõnusaid varjupakkuvaid adru- ja meriheina puhmaseid jäi muudkui vähemaks – Kribu oli kindel, et see oli kõik nende roheliste niitvetikate pärast. Need keerutasid end kõige ümber ja võtsid aina rohkem ruumi.

Nii mitmelgi korral nägid merepõhja elanikud, kuidas mööduvatest laevadest sogast vett merre voolas. Lained kandsid seda laiali ja see sattus kõikjale. Vahel olid laeva pardal inimesed, kes kilekotte ja pudeleid merre loopisid.

Ega kirpvähikesed ei osanudki alguses seisukohta võtta, kas need asjad, mida mina tean, et prügiks kutsutakse, on head või halvad. Osad neist vajusid veekogu põhja ning nende sees ja vahel sai varjuda. Osad hülpsid vee peal ning tuul ja lained lükkasid neid omasoodu – kas randa või kaugemale merele. Prügi oli igal pool – see oli inetu ja segas vees liikumist.

Ent osadest nõudest immitses välja imelikke aineid, mis lõhnasid ja maitsesid pahasti. Need kleepusid kehale, nii et veemutukate vesisätendavaid külgi ei saanudki enam puhtaks. Või vajusid veekogu põhja ja rikkusid ära nende toidu. Nii mõnigi sõber sai sellepärast hukka, oli Kribu kindel. Sest kõikisugused kõhuvalud olid seniajani nende koduveekogus tundmatud.

Kogu kirpvähike Kribu jutu jooksul olime tasakesi liikunud mööda oja allavoolu – mina kaldal kõndides ja Kribu vees ujudes. Seesama oja viiski meid Kribu kodulaheni.

Otsustasin Kribu aidata ja nii ma talle ka ütlesin: „Tead, vennas, ma tulen sinuga koos rändama ja aitan Sul endale ja oma perele uue puhta kodu leida.“

Kribu kutsus mind jalgupidi merevette, et nii on tal lihtsam minuga edasi rääkida. Aga olen ma sitasitikas mis ma olen, sõnnik tundus õige ontlik olevat selle kõrval, mis Kribu mulle sealsest lahest rääkis ja ma eelistasin jääda kaldale. Sulistasin niikaua vihmaveega täitunud lombis, kuniks kirpvähike oma kodust läbi käis ja perele plaanidest neile uut elupaika otsima minna rääkis.

Ja nii ma rändama sattusingi. Kuna minu põllutükist mööda voolav ojake ei viinud kirpvähi sõnul ühegi sobiliku elupaigani, siis võtsime suuna edasi – sinna, kus jõgi lahte suubus.

Selles jões voolas palju vett ja see oli nii lai, et teisele kaldale polnud mul võimalik ilma tiibade abita pääseda. Me läksime ülesvoolu – mina ikka kaldal matkates ja Kribu kalda lähedal vees ujudes.

Jõevesi tundus selge ja karge. Lootsime, et see on hea näitaja. Kuid aeg-ajalt nägime veest välja ulatuvate okste küljes kilekotte ja vahel – tihemini, kui oleksime soovinud – triivis meist mööda mere poole pudeleid ja karpe.

Peagi jõudsimme linnakeseni, mille kivist ja betoonist kaldaid mööda me kõheldes teed jätkasime. Möödusime suurematest ja väiksematest majadest, läbisime sillaaluseid ja ületasime truupe, millest vahel voolas jõkke selge ja puhas, vahel aga hägune ja haisev hall vesi.

„Vaata, Kribu! See must vesi voolab ju kõik jõkke. Ja jõgi kannab selle reostunud vee, nagu ka prügi, pahaaimamatult teie väikesesse lahte!“

„Tõepoolest, Sass! Üks põhjus, miks meie lahe vesi on muutunud vähem läbinähtavaks, näib olevat ka siin. Ja tundub, et just seepärast kasvabki meres üha rohkem neid rohelisti niitvetikaid. Selles häguses vees paistab olevat rohkelt toitaineid ja see panebki nad vohama. Varem oli ju vesi selge ja siis polnud neid sugugi nii palju.“

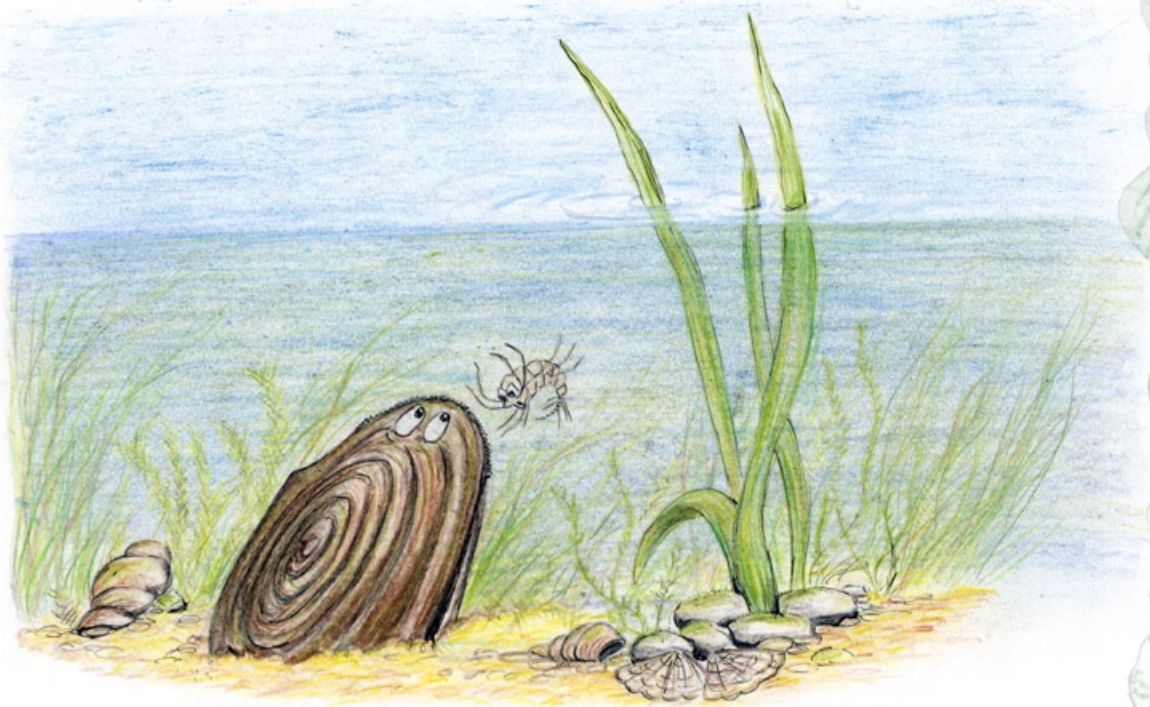

Polnud kerge leppida kõikide nende teadmistega, mis ma meie lühikese matka jooksul kogunud olin. Ja mina olin ainult rännakukaaslane, ma ei osanud arvatagi, milliseid tundeid võisid need teadmised Kribus tekitada, kes leidis aina rohkem vastuseid küsimusele, mis on tema koduga lahti. Ma lootsin väga, et kohtame oma teel ka midagi sellist, mis meid rõõmustab.

Jäime ühe silla juurde pidama, et veidi puhata. Kribu vedas ennast kalda servale minu ligi. Teisel pool jõge nägime poisijõnglasi, kes viskasid plastikkarpe vette ja üritasid neile siis pudelitega pihta saada. Neil oli nalja ja lõbu küllaga. Aga mina

mõtlesin, et veest välja nad neid karpe ja pudeleid enam ei võta ning et see on järjekordne prügi, mis seilab jõevooluga mereni.

Me jätkasime oma teekonda veevoolu pidi üles. Peagi jõudsime ühe järveni. Nagu jõgigi, nii paistis ka see veekogu peale vaadates ilus ja korralik. Päike sillerdas väreleval vee-
pinnal, siin ja seal kasvas vees ja kallastel pilliroogu, pardipere
ujus rahulikult. Kirpvähike sukeldus, et järve lähemalt uurida
ja mina jäin kaldale ootama.

Olin just päikesepaistel tukastama jäänud, kui Kribu
sulpsatusega veest välja vupsas. Kui ma talle küsivalt otsa
vaatasin, raputas ta kurvalt peaga, lisades, et ta leidis siitsamast
kalda lähedalt ühe vanakese järvekarbi, kellega ta jutule sai. Ta
sukeldus uuesti ja hetke pärast pistis koos Kribuga seesama
järvekarp nina veest välja.

Vanake järvekarp rääkis, et teiselpool järve, kohe väikese lepasalu taga on suur kingakontsavabrik. Ja et selle juurest tulevas kraavis voolav vesi toob siia kaasa hulga reostunud vett. Paljudele taimedele see meeldib – järves on hulganisti vetikaid ning veekogu kallastel kasvab palju hundinuiasid ja pilliroogu, kõik nad leiavad sellest veest rohkelt toitu. Aga veeloomakeste eluruum kipub ahtamaks jääma. Veekogu põhja on vetikate kõdunemise tõttu nii palju muda tekkinud, et seal ei saa enam liikuda ega hingatagi. Nii ongi paljud liigid hukka saanud või siit järvest ära kolinud. Ja ega temagi tervis enam kiita pole, lisas järvekarp. Ütles, et on väga kehv liikuja ja seepärast ei ole paremate paikade otsimine talle jõukohane.

Kui järvekarp oli järve tagasi läinud, jäime Kribuga mõneks hetkeks päris mõtlikuks. Kribu pilk oli pidama jäänud

kõrge tehase tornidele, mis üle lepatuka paistsid ja mille korstnatest tuli välja paksu tumehalli tossu.

„Vaata, milline kole toss! Mis sa arvad, kui hall vesi, mis tehastest välja tuleb, on reostunud, kas siis tume toss võib olla samamoodi must?“ küsis Kribu.

„Küllap vist,“ ja ma jäin mõtlema. „Toss on kerge ja tõuseb korstnast otse taevasse. Tundub, et ühel hetkel on see osa nendest pilvedest, mis seal üleval üleval sõidavad.“

„Aga siis sajab kogu see reostus koos vihmaga ühel hetkel jälle maha, kas pole? Ja kui tuleb tuul ja lükkab selle pilve siit kaugele-kaugele, kusagile, kus pole tehaseid ning kus loodus ja vesi on puhas, siis jõuab see must siit ju ka sinna ja reostab seal ka kõike!“ Kribu oli väga ehmunud oma mõtterännaku tulemustest. „Ja mina olen kogu aeg arvanud, et vihm on puhas! Oh!“

Me pidime edasi liikuma. Peagi leidsime veel ühe jõekese. Selle kaldaid palistas kõrge rohi.

Ühel hetkel märkasime, et kaldaäärne taimestik oli asendunud madala, suisa murutaolise rohuga. Meid tervitasid rõõmsad lehmad, kes seda rohtu mõnuga nosisid. Kaugemal paistis aga paraku kurb vaatepilt: oli näha suuri lautasid ja selle kõrval tumedaid lehmasõnniku hunnikud. Aga teadsin, et sealne virts on kohati liiga vänge isegi minusugusele sitasitikale ning et vihm uhub seda laiali maa peale ja maa sisse, kust see maa-aluste vetevoogudega veekogudesse satub ja ka inimeste joogivett reostab.

Kulgesime edasi ja vestlesime lehmadega. Nii neile kui meile meeldis see, et nad said karjamaal aega veeta ja ei pidanud laudas konutama nagu naabruskonna teised lehmad.

Teisel pool jõge, kuhu me pääsesime teisel pool karjaaeda olevat silda ületades, oli ilmatuma suur põld, kus nägime mitut suurt traktorit mürgipritsidega vuramas.

Eemalt mullakamaka tagant tuli meie poole üks koogus kepi najal komberdav sitasitikas. Ta nägi üsna põdur välja – kiilakas ja rābaldunud moega. Si-

tikas tervitas meid. Ütles, et

on Eedu ja et on meid juba

tükk aega silmas pida-

nud. Eedu rāakis, et on

ainuke sitasitik, kes sel-

lele põllule alles on jää-

nud – kõik teised rānda-

sid juba ammuilma

minema. Vaadates trak-

toreid teadsin ma, mis

oli selle põhjuseks – põl-

lud olid üle väetatud ja

mürgitatud. Eedu rāakis,

et jõevesi kalda lähedal

on sama kehvas seisus

kui ta põld, sest vihma-

vesi uhub kõik mürgid

ka vette. Vesi kannab

selle küll minema, aga säärast kraami olevat maa sees juba nii

palju, et seda imbub sinna alatasa.

Kutsusime Eedu endaga kaasa paremat elu otsima.

Agas ta raputas naeratades pead – seal põllul on tema

lapsepõlvemaad ja seal on tema kodu.

Me nägime mööda vett triivimas üht suurt puulehte ja Kribul tuli mõte, et võiksime lasta voolul end sellega edasi kanda. Ta püüdis lehe kinni ja tõi selle kalda lähedale, nii et ma sain sinna peale hüpata. Kribu ise hoidis lehe servast kinni ja liugles kaasa.

Korraga käis veest läbi mingi mulks, mis müksas meie lehte nii kõvasti, et ma sulpsasin üle serva vette. Oh häda, jõudsin ma mõleda, kui leidsin end äkki haugipoisi seljast.

Haugipoisi nimi oli Alfred. Ta oli kogemata seljaga meie lehekest müksanud ja kohe aru saanud, et midagi oli halvasti. Nii ta mu kähku oma seljale korjaski. Alfred oli üllatunud sellisest reisiseltskonnast. Rääkisime Kribuga talle, mis meid rändama tõi ja mida kõike me näinud olime. Alfred oli hea meelega nõus meid jõge mööda mereni viima.

Haugipoiss rääkis, et on temagi reostunud veega kokku puutunud. Kord olla tal terve tiigitäis sõpru hukka saanud, kui vesi oli sogaseks läinud, rohelisti vetikaid täis kasvanud ja kõik vajalik hingamiseks otsa saanud. Teinekord oli ta ise kraavi mööda ujudes sattunud ühte pisikesse järve, mis oli nii taimedesse kasvanud, et seal polnud võimalik korralikult ujudagi. „Nägin seal nii halvasti, et pörkasin aina vees vedeleivate rontide ja juurikate otsa. Siia maani on nina sellest tuim ja armiline.“

„Ja ükskord meres,“ jätkas Alfred, „juhtus selline lugu, et nägin veepinnal hulpivate vetikamattide ja prügi vahel mingit liigutamist. Olin kindel, et see on mõni maitsev kala. Ent kui olin sellest kinni napsanud, kuulsin hirmsat kraaksatust. Tuli välja, et olin kinni haaranud ühe kajaka jalast. Muide, me oleme kohe-kohe meres – ma tutvustan teda teile.“

„Tere-terekest, ja-jaa,“ kraaksatas hõbekajakas Tobias, kui Alfred meid üksteisele tutvustas. Tobias ei näinud sugugi tavalise kajaka moodi välja, isegi hääli oli tal pigem liivapaberi alla neelanud varese moodi. Kajakal olid silmad kõõrdis ja nokk kõver, suled peas ja seljas puhta sassis.

„See prrüggi on mind puhhhta hul-hulllluks a’anud,“ hakkas Tobias hämmeldunud pilkusi märgates kokutades ja venitades rääkima. „Si-siin lahes on kõik kohhad sssodi täis. Pi-pidevalt näen vaeva, et nneid va kilekottisid ja kõiksugu paelasid enda külgest Illahhti pusida. Näe, isegi mu ar-armmsad sulekesed ei ole enam kenasti keha ligi, vaid turrrritavad nigu ku-kuuseoksad igas sssuunas laiali. Mõni hulljulge liigikaaslane on prroovinud prüggi mekkida kah, aaga ma ei usu, et nad sellest kõhuvaluta pääsevad.“

Meil oli Tobiasest kahju. Kurb oli tõdeda, et inimese käsi on igal pool mängus ja kurvastab nii paljusid.

Haugipoiss ütles: „Aga kas teate, et on olemas veel ka ilusaid kohti? Siit päris tükk maad avamere poole on võrratud veealused niidud. Mine tea, äkki sealne elupaik sobiks Kribule,“ pilgutas Alfred silma.

Jätsime Tobiasega hüvasti ja asusime teele. Ujusime tükk aega läbi vaiksete merelainete ja päikesesillerduste – mina Alfredi turjal, Kribu uimest kinni hoides – kuni haug peatus. Ma ei ole suurem asi ujuja, aga seda veealust imet, mis meid töötas ees ootavat, tahtsin minagi näha. Võtsin end kokku ja sulpsasin haugi seljast vette. Suplesin vee pinnal, nagu vees, niikaua kui Kribu koos Alfrediga sukeldusid põisadrüvljade poole, et kõike lähemalt uurida.

Olin lummatud! Vesi oli säravpuhas ja päikesekiired paitasid läbi selle merepõhja. Ümberringi kasvasid suured põisadrupuhmased ja taamal oli näha meriheinaniitusid. Kõik kohad olid röömsat elu täis. Vetikate vahel sagis väikseid selgrootuid ja pisemaid kalu. Avavees hõljusid millimallikad nagu õrnroosad vihmavarjud. Siin-seal ujusid suuremad kalad ja ma nägin kahte hüljest.

Kui Kribu veepinnale tuli, vaatasin ta poole ja ilma küsimatagi teadsin, mis kirpvähikesel mõttes on. Kogu meie rännaku jooksul polnud ma näinud teda naeratamas, nüüd aga oli tunne, et ta naerab lausa terve oma kehaga!

Kribu ütles, et kaugemale enam minema ei pea – ta on leidnud koha, mis sobib talle, tema perele ja sõpradele uueks koduks.

Haugipoiss viis meid tagasi paika, kust algas meie veeretk puulehel. Tänasime teda ja suundusime sinnapoole, kust me oma retke alustasime. Kribu jõudis oma lahte, et koos lähedastega uuesti puhtama elupaiga poole teele asuda. Ja mina olen tagasi oma põllumätastel.

Mõni aeg hiljem kuulsin sõbralt metsvindilt, et kirpvähike oli oma perega õnnelikult uude koju jõudnud. Mis saab parem uudis olla, kui see, et mu sõbra ja tema armsatega on kõik jälle hästi! Ja mul oli hea tunne, et läksin Kribule otsirännaku kaaslaseks ega jätnud teda mures üksinda.

Mõtlesin tagasi meie retke peale ja mõistsin, et loodus, mis omal ajal tundus nii tugev ja püsiv, on tegelikult väga õrn. Ei ole palju vaja, et see, mis on puhas, muutuks elamiskõlbmatuks ja see, mis on ilus, trööstituks. Soovin südamest, et inimesed mõistaksid, et loodus on tegelikult nende kodu ja ilma selleta ei saa elada.

Minu jutustus lõpeb siin, kallis sõber. Selleks korraks on meil aeg hüvasti jätta. Ma loodan, et see, mida me Kribuga nägime ja kogesime, paneb ka Sind mõtlema. Loodus vees ja maal on samasugused – see, mis reostab vett, reostab ka maad ja seab ohtu paljusid siinseid elanikke. Seepärast ole palun hea ja ära viska loodusesse asju, mis sinna ei kuulu. Nii on meie elu parem ja Sina võid kindel olla, et hoiad loodust.

Aga kui Sa satud mere äärde, siis ole tähelepanelik ja kannatlik – võibolla just see on koht, kus kirpvähike Kribu oma pere ja sõpradega nüüd elab ja võibolla õnnestub Sul seal teda kohata. Anna siis temale minugi poolt head tervitused edasi!

E L F

Eestimaa Looduse Fond (ELF) on valitsusväline, nii poliitiliselt kui majanduslikult sõltumatu keskkonnakaitseorganisatsioon.

ELFi algatusel ja toel on loodud kaitsealasid ja viidud läbi ulatuslikke inventuure Eesti loodusväärtuste kaardistamiseks.

ELFi maaelu programmi tegevuste eesmärgiks on keskkonnateadlikkuse edendamine põllumajandustootjate ja tarbijate seas, vähendamaks tootmisega kaasnevaid kahjulikke mõjusid loodusele.

Väljaandja: Eestimaa Looduse Fond Tekst: Annika Liivak
Illustratsioonid: Anneli Jõhvik Kujundus: Eesti Loodusfoto
Autoriõigus: Eestimaa Looduse Fond ja autorid, 2013

Trükis on välja antud

Keskonnainvesteeringute Keskuse toel

ISBN 978-9949-9324-5-0

9 789949 932450

ISBN 978-9949-9324-2-9 (kogu teos)

ISBN 978-9949-9324-5-0 (2. osa)

ISBN 978-9949-9324-6-7 (2. osa, pdf)

KESKONNAINVESTEERINGUTE
KESKUS